

فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۱، شماره ۱، بهار ۱۳۸۷، صفحات ۱۰۱-۱۲۹

بررسی و نظرسنجی در باره مشکلات و توانمندی های بخش تعاون در استان سیستان و بلوچستان

مصیب پهلوانی، محمد حسین کریم، حسین قربانی*

تاریخ دریافت: ۱۳۸۶/۱/۲۶، تاریخ پذیرش: ۱۳۸۶/۵/۲۹

چکیده

این پژوهش با هدف بررسی مسائل، مشکلات و توان های بالقوه و تعیین وضعیت، راهکارهای ارتقای کمی و کیفی، و عوامل موفقیت و ناکامی تعاونی های تولیدی، مصرف و خدماتی طی سال های ۸۵ و ۸۶ در استان سیستان و بلوچستان انجام گرفته است. جامعه آماری مورد مطالعه همه شرکت های تعاونی تولیدی، مصرف و خدماتی فعال در این استان را در بر می گیرد. بر اساس مصاحبه ها و نتایج به دست آمده از تحلیل پرسشنامه ها، مهم ترین مشکلات تعاونی های تولیدی، مصرفی و خدماتی استان، عبارت اند از: ضعف مدیریت، بالا بودن نرخ بهره و سود باز پرداخت وام ها، فقدان دسترسی به اطلاعات و از آن جمله اطلاعات بازارهای فروش و سیاست های دولت در زمینه واردات، و نیز عدم دسترسی به فناوری های پیشرفته مانند تجارت الکترونیک به واسطه هزینه های سنگین آن، کافی و مناسب نبودن حمایت های دولت از نوآوری و کارآفرینی، عدم روحیه همکاری و فعالیت های مشارکتی در تعاونی ها. راهکارهای رفع این مشکلات، بدین شرح پیشنهاد شده اند: اعطای وام های کم بهره با بازپرداخت بلندمدت، تأسیس بانک، توسعه صندوق تعاون، ارائه تسهیلات لازم به تعاونی ها،

* به ترتیب: استادیار (pahlavani@hamoon.usb.ac.ir)، دانشیار (karim@cmu.ac.ir) و کارشناس ارشد دانشکده اقتصاد، دانشگاه سیستان و بلوچستان

حذف مقررات دست و پاگیر بانکی، توسعه طرح‌های تعاونی در قالب حمایت دولت از نوآوری در شیوه‌ها و فعالیت‌های تعاونی، توسعه تجارت الکترونیک و تجهیز تعاونی‌ها به سامانه کارت اعتباری، تقویت زیربنای بخش کشاورزی از طریق طرح‌های آبرسانی و ترغیب تمام گروه‌های اجتماعی از طریق تشکیل جلسات توجیهی- ترویجی.

کلیدواژه‌ها: تعاون / سیستان و بلوچستان (استان) / تعاونی‌های تولیدی

* * *

مقدمه

با توجه به سیر تحولات تعاون و اندیشه‌های تعاونی در ایران، جایگاه بخش تعاون در اقتصاد کشور به‌ویژه در بهبود و ارتقای سطح تولید و اشتغال نمایان‌تر شده است. بنابر این، برای شناخت بیشتر و درک اهمیت تعاون، و نیز آشنایی بهتر با تعاونی‌ها، بررسی و شناسایی موانع و مشکلات آنها ضروری می‌نماید. از سویی، با وجود دنیای متحول امروز در عصر ارتباطات و تحولات اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فناوری و تحولات ناشی از جهانی شدن فعالیت‌ها، همچنان مؤسسات تعاونی در استان سیستان و بلوچستان با مشکلات فراوان مواجه‌اند و در صحنه رقابت‌های بازرگانی در سطوح ملی و بین‌المللی آمادگی لازم را ندارند. از این‌رو، در این پروژه، با بررسی مسائل، مشکلات و توان بالقوه تعاونی‌های تولیدی، مصرفی و خدماتی، به ارائه راهکارهای ارتقای جایگاه بخش تعاون در تصمیم‌گیری‌های کوتاه‌مدت و بلندمدت خواهیم پرداخت تا از این رهگذر، به اهداف بخش تعاون در برنامه‌های توسعه و تعمیم عدالت اجتماعی دست یابیم. در این راستا، ابتدا به چگونگی شکل‌گیری نهضت تعاون در جهان، ایران و استان اشاره می‌کنیم و آنگاه ظرفیت‌های بالقوه استان را برمی‌شماریم؛ و در ادامه، با تشریح روش و چارچوب مفهومی تحقیق، برای انجام آزمون فرضیات از نرم‌افزار SPSS استفاده می‌کنیم.

پیشینه تحقیق

در تاریخ جوامع بشری، همواره زمینه‌هایی برای همکاری میان انسان‌ها وجود داشته که در حقیقت، نقطه شروع تعاون بوده است. ایجاد قبیله‌ها و اجتماعات شهرنشینی، و مطالعه قباایل و ادیان نشان‌دهنده این واقعیت است که تعاون یک پدیده تمدن جدید نیست.

تعاون در تاریخ و در هر یک از شئون اجتماعی به نوعی دارای ارزش است و در هر مورد مفهوم آن با دیگری تفاوت دارد؛ بنابراین، برای بررسی اقتصاد تعاونی، باید به مراحل تاریخی و اجتماعی آن توجه کرد.

به‌طور کلی، می‌توان تعاون را از نظر اقتصادی به دو دوره تقسیم کرد: دوره اول از آغاز زندگی اجتماعی شروع می‌شود و از قرن پانزدهم میلادی به تدریج تحول می‌پذیرد تا اینکه به شکل کنونی در می‌آید؛ و دوره دوم با انقلاب صنعتی و انقلاب فرانسه در قرن هجدهم شروع می‌شود که دارای تعریف مخصوص به خود است. بنابراین، دوره اول را عصر تعاون اجتماعی و دوره دوم را عصر تعاون صنعتی یا علمی می‌نامند (شیرانی، ۱۳۶۸: ۲۶).

نخستین آثار وجود تعاون در جهان به سازمان‌های پیشه‌وران و کارگران صنایع دستی مصر بازمی‌گردد که در حدود ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد وجود داشتند. در سال ۲۰۵۰ قبل از میلاد، حمورابی، سلطان بابل، به کشاورزان اجازه داد تا مزارع را برای کشت به‌صورت تعاونی آماده ساخته، در جمع‌آوری محصول با یکدیگر همکاری کنند (همان: ۲۸).

در چین نیز سابقه انجمن و مؤسساتی که کارکرد تعاونی یا شبه‌تعاونی داشتند، به ۲۰۰ سال قبل از میلاد بر می‌گردد. انجمن‌های پس‌انداز و وام قدیمی‌ترین انجمن‌های این کشور بودند. همچنین، در یونان باستان، انجمن‌های تعاونی، و از آن جمله انجمن کفن و دفن که برای آیین پرستش مردگان ایجاد شده بود، بعد از مدتی به مؤسساتی تبدیل شدند که اهداف اقتصادی را دنبال می‌کردند و موجودیت قانونی داشتند. اغلب

مردم طبقات متوسط و پایین عضو انجمن کفن و دفن بودند که منشأ تشکیل انجمن‌های اقتصادی و حرفه‌ای به‌شمار می‌رفت (پهلوانی و قربانی، ۱۳۸۶).

با ظهور دین اسلام در اوایل قرن هفتم و آزادی قسمتی از جهان از نوعی حکومت استبدادی، بر تعاون و همکاری بسیار تأکید شده، چنان که یکی از ویژگی‌های اساسی حاکم بر جامعه اسلامی روحیه تعاون و همکاری به‌ویژه در مسائل اجتماعی بوده است. بدیهی است که مسائل اجتماعی بسیاری از امور مسلمانان را شامل می‌شود. البته این تعاون و همکاری در برگیرنده اموری نیست که به خیر و صلاح امت اسلامی نباشد؛ و چنین به نظر می‌رسد که آیه شریفه «تعاونوا البرّ والتقوی ولا تعاونوا علی الاثم والعدوان» (مائده، آیه ۲) حجت و دلیلی محکم در تأیید همین موضوع باشد، به‌گونه‌ای که مسلمانان را به معاضدت و همکاری با یکدیگر در نیکی و تقوا دعوت می‌کند و از تعاون و همکاری در سایر امور، به‌ویژه اموری که به دشمنی می‌انجامد، برحذر می‌دارد. در دوران رنسانس^(۳) (قرون ۱۴ تا ۱۶)، همه امور فرهنگی، هنری و علمی در اروپا دستخوش دگرگونی شد، و انقلاب صنعتی تحولاتی شگرف در زندگی اجتماعی - اقتصادی جوامع صنعتی به‌وجود آورد. اقتصاد صنعتی، از یک سو، رشد سریع صنایع و بازرگانی، گسترش شهرنشینی، تولید انبوه، پیشرفت فناوری و در نتیجه، تشکیل سازمان‌های بزرگ و پیچیده صنعتی و تجاری را در پی داشت و از سوی دیگر، نابسامانی‌ها و مسائل و مشکلات عظیم اقتصادی - اجتماعی را به ارمغان آورد، چنان‌که ماشینی شدن نظام تولید به بیکاری و آوارگی هزاران تن از صاحبان حرف و صنایع دستی انجامید (شیرانی، ۱۳۶۸: ۲۷). در این راستا، در انگلستان، رابرت اون^(۴) (۱۷۷۱-۱۸۵۸)، ویلیام کینگ^(۵) (۱۷۸۶-۱۸۸۶)، در فرانسه، سن سیمون^(۶) (۱۷۶۰-۱۸۲۵)، شارل فوریه^(۷) (۱۷۷۲-۱۸۳۷)، لویی بلان^(۸) (۱۸۱۱-۱۸۸۲) و در آلمان، هرمان شولتسه^(۹) (۱۸۰۸-۱۸۸۳)، و بسیاری دیگر از فیلسوفان اجتماعی همچون فیلیپ بوشه، پرودون، مارکس، میشل دیون، لنین، و شارل ژید نظریات و طرح‌هایی گوناگون را برای بهبود شرایط اجتماعی - اقتصادی ارائه دادند و این تفکرات پیش‌زمینه اصلی شکل‌گیری

نظام تعاونی شد (ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ۱۳۸۵، شماره ۱۸۱: ۲۱). در ۱۸۴۴، اولین شرکت تعاونی در شهر کوچک راجدیل انگلستان توسط ۲۸ کارگر بافنده و با سرمایه ناچیز ۳۰ لیره تأسیس شد (شیرانی، ۱۳۶۸: ۲۹-۳۰)؛ این تعاونی ارزش‌ها و اصولی را تعیین کرد که بر اساس آن، شکل‌گیری تعاونی‌ها گسترش یافت؛ تا اینکه در ۱۸۹۵، اتحادیه بین‌المللی تعاونی‌ها (ICA) زیر نظر سازمان ملل متحد تأسیس شد (شیرازی، ۱۳۸۵).

تعاون در ایران

در ایران، تعاون به مفهوم واقعی کلمه از سابقه‌ای طولانی دارد؛ از نظر تاریخی، با انقراض سلسله ساسانیان و ظهور اسلام در ایران، مشارکت شکلی جدید به خود گرفت و پس از گرویدن ایرانیان به اسلام و آشنایی آنها با تعالیم عالیه و عدالت‌گستر این دین مبین، روح تعاون و همکاری بیش از پیش در مردم نضج گرفت. علاوه بر اقدام برخی افراد متمکن و خیراندیش در ساختن پل، کاروان‌سرا، مسجد، آب‌انبار، و ابنیه و اماکن برای رفاه عمومی، مردم عادی نیز که سرمایه‌ای نداشتند، کارگران خود را به طور رایگان در خدمت این کار جمعی و عام‌المنفعه قرار می‌دادند. همچنین، بارزترین وجه تعاون و همکاری طبقه کشاورز در ایران، همانند بسیاری از جوامع روستایی دنیا، هنگام کاشت، داشت و برداشت محصول دیده می‌شود (پهلوانی و قربانی، ۱۳۸۶).

اما آغاز تعاون رسمی در ایران به گنجاندن مواد ۲۵، ۲۶ و ۱۱۱ در قانون تجارت مصوب ۱۳۰۳ و ۱۳۰۴ و بازنگری آن و نیز مواد ۱۹۰ تا ۱۹۴ قانون تجارت مصوب ۱۳۱۱، که به مبحث تعاونی‌های تولید و مصرف پرداخته است، باز می‌گردد؛ البته از لحاظ تشکیل و ثبت فعالیت‌های رسمی، می‌توان ۱۳۱۴ را سال آغاز فعالیت تعاونی‌ها در ایران دانست. در این سال، اولین شرکت تعاونی توسط اداره فلاحه در منطقه داودآباد در شهرستان گرمسار تشکیل شد و تا ۱۳۲۰، تعداد این تعاونی‌ها به سه شرکت تعاونی روستایی با عضویت ۱۰۵۰ کشاورز رسید (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای

اسلامی، ۱۳۸۵). اما با وقوع جنگ جهانی دوم، نه تنها این برنامه‌ها بلکه سایر نهادها نیز تحت الشعاع جنگ قرار گرفت. تا ۱۳۳۰، تعداد تعاونی‌ها به صد شرکت رسید، اگرچه اکثریت قریب به اتفاق آنها فعالیتی مؤثر و چشمگیر نداشتند. در ۱۳۳۲، مرحوم مصدق لایحه شرکت‌های تعاونی را برای اجرا ابلاغ کرد؛ و در ۱۳۳۴، با تصویب قانون شرکت‌های تعاونی، بخش تعاون به یکی از بخش‌های اقتصادی کشور تبدیل شد (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۵).

با تصویب قانون اصلاحات ارضی و قانون اصلاحی آن در ۱۳۳۸ و ۱۳۴۰، زمین‌های بزرگ مالکان بین کشاورزان تقسیم و نظام فئودالی متزلزل شد. از آنجا که کشاورزان دریافت‌کننده زمین پیشاپیش ناچار بودند عضویت شرکت تعاونی روستایی را بپذیرند، در مدتی کوتاه، بیش از ۸۰۰۰ شرکت تعاونی روستایی تشکیل شد که بعدها با ادغام آنها، سه هزار شرکت تعاونی به وجود آمد. تشکیل این تعاونی‌ها چنان سریع صورت گرفت که برای هدایت، ارشاد، نظارت و پیشبرد امور آنها، نیاز به ایجاد سازمانی به نام «سازمان مرکزی تعاون روستایی ایران» احساس شد (همان).

برای گسترش امور تعاونی در شهرها نیز در ماده ۵۲ قانون استخدام کشوری مصوب ۳۱ خرداد ۱۳۴۵، دولت مکلف شد که با تأسیس مؤسسات تعاونی، مستخدمین را به تشکیل این قبیل سازمان‌های تعاونی تشویق کند؛ و برای اجرای قانون شرکت‌ها، وزارت تعاون و امور روستاها در ۱۳۴۹ رسماً تشکیل شد و در ۱۳۵۰، بار دیگر قانون شرکت‌های تعاونی مورد بازنگری و تصویب قرار گرفت.

از ۱۳۵۰ به بعد تا ۱۳۷۰، همان قانون شرکت‌های تعاونی ۱۳۵۰ اجرا می‌شد، با این تفاوت که در قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصل ۴۴ رسماً بخش تعاونی را بخش دوم اقتصادی کشور معرفی می‌کند. در شهریور ۱۳۷۰، مجلس شورای اسلامی مجدداً قانون تعاون را مورد بازنگری قرار داد و در ۱۳۷۳، وزارت تعاون جمهوری اسلامی ایران تشکیل شد و مسئولیت بخش تعاون و توسعه نهضت تعاونی در ایران بر عهده گرفت (ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، ۱۳۸۵، شماره ۱۸۱: ۲۱).

تا بهمن ۱۳۵۷ (پیش از پیروزی انقلاب اسلامی)، تعداد شرکت‌های تعاونی به ۲۱۷۴ شرکت با دو میلیون و ۲۹۶ هزار و ۸۲۷ عضو و ۲۸ اتحادیه می‌رسید. وقوع انقلاب اسلامی باور عمومی را نسبت به تعاون تغییر داد. به موازات آن، به دنبال جنگ تحمیلی و تعطیلی برخی از کارخانه‌های تولیدی و کاهش واردات و در مجموع، کمبود بسیاری از کالاهای مصرفی، مراکز توزیع کالا با نظارت وزارت بازرگانی تشکیل شد که به گسترش تعاونی‌ها انجامید، چنان که تا پایان ۱۳۸۱، بیش از ۶۸ هزار شرکت تعاونی ثبت شده وجود داشت که حدود ۴۸ درصد از آنها بعد از ۱۳۷۶ به ثبت رسیده بودند. بر اساس آمارهای موجود، تا پایان آبان ۱۳۸۴، تعداد ۱۰۱ هزار و ۱۷۷ شرکت تعاونی فعال و در دست اجرا در ۱۳ رشته در کشورمان وجود داشته و میزان اشتغال‌زایی ناشی از فعالیت این تعاونی‌ها بیش از یک میلیون و ۷۵۸ هزار و ۴۱ نفر بوده است. همچنین، کل اعضای تعاونی‌ها ۱۴ میلیون و ۴۹۱ هزار و ۹۲۳ نفر است که از این تعداد، ۸۵ درصد را مردان و ۱۵ درصد را زنان تشکیل می‌دهند. پایین بودن درصد مشارکت زنان در فعالیت‌های تعاونی به دلایل مختلف از جمله فرهنگ حاکم بر جامعه، آداب و رسوم و طرز تلقی و باورها، ضعف آموزش برای زنان، عدم مشارکت زنان در فعالیت‌های مهم اقتصادی و اجتماعی، و محدود بودن فعالیت اکثر زنان در محیط خانه است (مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، ۱۳۸۵).

تعاون در استان سیستان و بلوچستان

در استان سیستان و بلوچستان، به علت وجود پاره‌ای ویژگی‌های فرهنگی و قومی و نیز فرهنگ تقریباً روستایی حاکم بر آن، تعاون به صورت سنتی دارای سابقه‌ای طولانی است؛ و سلطه فرهنگ عشیره‌ای بر روابط اجتماعی مردم زمینه‌های بالقوه تعاون مانند اطاعت از بزرگ‌ترها و ریش‌سفیدان و وجود ارتباطات قومی و در نتیجه، کار دسته جمعی و همیاری را موجب شده است (شیرانی، ۱۳۸۵: ۸۰).

از زمینه‌های سنتی کمک در استان، می‌توان از رسم «بجار» نام برد که نوعی تعاون در زمینه اقتصادی-اجتماعی است و از زمان‌های دور بین طوایف بلوچ مرسوم بوده است. در این مراسم، شخصی که تصمیم به تشکیل خانواده و زندگی مشترک گرفته باشد، برای درخواست کمک مالی، به دیگران رو می‌اندازد و هر کس به فراخور توانایی مالی خود، این درخواست را اجابت می‌کند. این رسم آنقدر جالب بوده که علی‌رغم کم‌رنگ شدن، هنوز رایج است (همان).

نمونه دیگر این رسم هم‌خرج (یا همان کمک‌خرج) است؛ یعنی، هنگامی که شخصی به علت از دست دادن نزدیکان خود و یا پیش آمدن ناگهانی واقعه‌ای ناگوار با بحران روحی و مالی مواجه است، افراد دیگر با کمک‌های نقدی و غیرنقدی خود دست‌کم بخشی از هزینه‌های انجام مراسم مورد نظر را جبران می‌کنند (همان).

از دیگر نمونه‌های فراوان تعاون، می‌توان فعالیت‌های گروهی مربوط به بخش کشاورزی مانند خرمن‌کوبی، شخم‌زنی، لایروبی قنات‌ها و نهرها، انجام مسافرت‌ها به صورت گروهی، و نیز همکاری در تولید فرآورده‌های لبنی مانند شیردوشی و کشک‌سابی را نام برد (همان).

تعاون به شکل امروزی نیز پیش از انقلاب در استان سابقه داشته است. می‌توان تعاونی‌های صنایع دستی مانند سوزن‌دوزی و سفال‌سازی را از اولین زمینه‌های فکری تشکیل تعاونی در استان برشمرد، به گونه‌ای که تقریباً اولین تعاونی فعال در زمینه سوزن‌دوزی با شرکت ۱۰۲ زن سوزن‌دوز و خریداری ۱۷۸ سهم ۵۰ ریالی در بخش ایرندگان شامل مجموعه‌ای از چندین ده ایجاد شده بود؛ و بنا به پیشنهاد، روال کار تعاونی بدین صورت بود که سفارش‌ها طبق الگو در تهران بریده و سپس با توجه به تخصص، تجربه و مهارت فوق‌العاده ساکنان ایرندگان، سوزن‌دوزی شود (ماهنامه تعاون، ۱۳۴۹، ۹۰۶-۹۰۸).

از دیگر تعاونی‌های قدیمی پیش از انقلاب، می‌توان تعاونی‌های سوزن‌دوزی اسپکه، چانف و حومه، پیپ و حومه، و کویچ و حومه را نام برد که همگی در ۱۳۴۹ در

نیک‌شهر تشکیل شدند. البته در همین سال، قرار بود تعاونی سفال‌سازی کلپورگان نیز ایجاد شود که به‌علت بی‌سوادی و عدم درک درست افراد از تعاون امکان‌پذیر نشد. همچنین، با وجود انجام تحقیقاتی پیرامون ایجاد واحدی برای استفاده از داز- که گیاهی خودرو در اکثر نواحی بلوچستان است- در تولید حصیر، سبد، جارو، طناب و...، متأسفانه این کار نیز عملی نشده بود (همان).

پس از انقلاب، با افزایش بینش افراد و شناخت بهتر آنها نسبت به ارزش‌های حاکم بر تعاونی‌ها، واحدهای تعاونی گسترش بیشتری یافته است، به طوری که در استان سیستان و بلوچستان، بر اساس آمار و اطلاعات موجود در اداره کل تعاون استان، تا پایان ۱۳۸۵، تعداد ۱۸۷۴ تعاونی با اشتغال‌زایی ۲۶۴۱۸ نفر تشکیل شده است، که بخش خدماتی با ۶۳۳۰ نفر بیشترین و بخش فرش دستباف با ۶۷ نفر کمترین شاغلان را به خود اختصاص داده‌اند (اداره کل تعاون استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۵).

عملکرد بخش تعاون در استان

با توجه به آمارهای موجود در اداره تعاون استان سیستان و بلوچستان در ۱۳۸۵، بخش خدمات با ۴۲۹ تعاونی و ۶۳۳۰ نفر شاغل بیشترین و بخش فرش دستباف با ۴ تعاونی و ۶۷ نفر شاغل حقوق‌بگیر کمترین آمار را در میان تعاونی‌های استان داشته‌اند. همچنین، بخش مسکن با ۱۲۴۷۴۸۷۵۲ هزار ریال و بخش فرش دستباف با ۴۱۴۰۰ هزار ریال به‌ترتیب بیشترین و کمترین سرمایه لازم در تشکیل شرکت تعاونی را دارند.

مطابق همین آمار، تعداد کل اعضای شرکت‌های تعاونی در استان ۲۵۴۰۱۸ نفر با سرمایه ۲۳۲۵۱۷۳۷۵/۵ هزار ریال و اشتغال‌زایی ۲۶۴۱۸ نفر است که از آن میان، تعاونی‌های تأمین نیاز مصرف‌کننده با ۱۷۴۸۰۵ نفر بیشترین و تعاونی‌های معدنی با ۸۶ نفر کمترین اعضا را دارا می‌باشند (اداره کل تعاون استان سیستان و بلوچستان، ۱۳۸۵).

ظرفیت‌ها و توانمندی‌های استان

- موقعیت جغرافیایی ویژه و مناسب به لحاظ هم‌جواری با کشورهای افغانستان و پاکستان (۱۱۰۰ کیلومتر مرز خاکی با این کشورها و ۳۰۰ کیلومتر مرز ساحلی در کنار دریای عمان)؛
- دسترسی به آب‌های آزاد بین‌المللی خارج از تنگه هرمز و امکان ارتباط با کشورهای شرق آسیا، شبه‌قاره هند، شیخ‌نشین‌های حاشیه خلیج فارس و بازارهای آفریقا؛
- اقلیم مناسب کشت محصولات سودآور صادراتی (خرما، مرکبات، موز و انبه)، دشت‌های هموار و اراضی مستعد در شمال و جنوب استان، و وجود امکانات توسعه و ایجاد صنایع تبدیلی وابسته به محصولات کشاورزی از جمله بسته‌بندی خرما، تولید قند مایع از شیر خرما و تولید خوراک دام از ضایعات و هسته خرما؛
- شرایط ممتاز برای نقش‌آفرینی در بازرگانی ملی و ترانزیت خارجی میان اروپا، آسیای مرکزی، آب‌های شرقی، جنوب، و شاخ آفریقا؛
- منابع غنی دریایی و آبزیان، اراضی و اقلیم مناسب در سواحل جنوبی برای توسعه فعالیت‌های شیلاتی، صیادی و صنایع مرتبط با شیلات به لحاظ مجاورت با آب‌های گرم دریای عمان و اقیانوس هند (حدود ۱۲۰ هزار تن صید انواع ماهی، اراضی مستعد پرورش میگو در ۲۰ جایگاه مورد مطالعه با تولید بیش از ۲۵۰۰ تن میگو در ۱۰۰۷ هکتار سطح زیر کشت، ۹ بندر صیادی، ۶ محل تخلیه، ۲۲۱۸ فروند شناور صیادی با ۱۹ هزار صیاد در منطقه چابهار، ۱۴ کارخانه کنسروسازی، ۱۹ واحد، فرآوری و بسته‌بندی ماهی و میگو، ۷ کارخانه پودر ماهی، ۶ کارخانه لنج‌سازی چوبی، یک کارخانه لنج‌سازی فایبرگلاس، یک کارخانه قایق‌سازی، ۲۲ کارخانه یخ‌سازی، و ۹ واحد سردخانه)؛
- سهم بالا در معادن نسبتاً غنی و متنوع منطقه و امکان توسعه فعالیت‌های معدنی، استقرار روی کمربند ذخایر معادن فلزی مانند کرومیت، مس، منگنز، سرب، روی،

- قلع، تنگستن، و طلا، و کانسارهای غیرفلزی نظیر تالک، منیزیت، گل سفید، فلدسپات، کائولن، سیلیس، و سنگ‌های ساختمانی به‌ویژه گرانیت (بیش از ۴۰۰ هزار تن گارنت با عیار ۴۰ درصد، ۱۰ میلیون تن آندالوزیت، ۵ میلیون تن فلدسپات، ۱۳۰ هزار تن سیلیس با عیار ۹۹/۸ درصد، و ۴۳ هزار تن آنتیموان)؛
- ظرفیت‌های معدنی حوزه تفتان و امکان استقرار کارخانه‌های چینی، کاشی و سرامیک در محدوده تفتان و شهرستان خاش؛
- اقلیم مناسب برای توسعه فعالیت‌های گردشگری در سواحل دریای عمان و دامنه‌های تفتان؛
- نهادهای مهم اقتصادی و توسعه‌ای به‌ویژه منطقه آزاد چابهار با امتیازات ویژه برای سرمایه‌گذاری تولیدی و خدماتی، ۵ بازارچه مرزی در طول نوار مرزی استان با کشورهای افغانستان و پاکستان، منطقه ویژه اقتصادی زابل، و وجود ۴۴ شرکت تعاونی فعال مرزنشین و طرح توسعه محور شرق به‌منابه ابزارهای مهم اعمال سیاست‌های منطقه‌ای؛
- صنایع کشتی‌سازی در چابهار و وجود کشتی‌های مدرن صیادی؛
- تأسیسات زیربنایی مهم از جمله شبکه‌های وسیع حمل و نقل جاده‌ای، دریایی، ریلی و هوایی (حداقل ۴ فرودگاه فعال و شرکت‌های هواپیمایی)، و سد پیشین؛
- قابلیت‌ها و ظرفیت‌های جدید از جمله توان بالقوه نیروی کار جوان و تحصیل‌کرده، و مطالعات موجود منطقه‌ای؛
- مرز میلک به عنوان مرز رسمی مبادلات تجاری با افغانستان و تردد مسافر؛
- ۶ گمرک فعال؛
- ۱۲ شهرک صنعتی مصوب در تمامی شهرستان‌ها که از آن میان، ۹ شهرک فعال است؛
- اسکله‌های مهم کشتیرانی (اسکله نصب سریع شهید بهشتی، اسکله شهید کلانتری، اسکله ایران‌بندر)؛

- اتصال استان به شبکه راه آهن سراسری کشور و مرز پاکستان در آینده ای نه چندان دور (در این شرایط، این استان به پل ارتباطی ریلی اروپا و آسیای جنوب شرقی مبدل می شود که مهم ترین مزیت نسبی منطقه در توسعه صنعتی محسوب خواهد شد)؛ و
- انرژی خورشید و باد (از جمله مزیت های نسبی برای جایگزینی انرژی های فسیلی و الکتریکی).

فعالیت های قابل واگذاری به بخش تعاون در استان سیستان و بلوچستان

به علت پایین بودن درآمد در این استان، میل نهایی به پس انداز نیز پایین بوده که کمبود سرمایه و سرمایه گذاری را به دنبال داشته است. در اینجا، بخش تعاون با جمع آوری پس اندازها و سرمایه های اندک افراد می تواند به تأمین سرمایه های کلان بپردازد. بخش کشاورزی و توسعه اقتصادی روستایی همواره به عنوان اولویت توسعه مطرح بوده است، زیرا تأمین کننده نیاز بخش های مختلف به شمار می رود؛ همچنین، ایجاد تعاونی هایی برای تأمین اعتبار، نهاد و خدمات مورد نیاز کشاورزان، روستاییان فقیر و بخش ضعیف تر جامعه روستایی ضروری می نماید (شیرانی بیدآبادی، ۱۳۸۵).

در این قسمت، به برخی از سایر فعالیت های قابل واگذاری به بخش تعاون خواهیم پرداخت که با توجه به ظرفیت ها و توانمندی های استان سیستان و بلوچستان، به تسهیل روند توسعه این بخش در استان خواهد انجامید:

- با توجه به تنوع آب و هوایی و در نتیجه، امکان کاشت و برداشت محصولات کشاورزی در تمام فصول، توسعه بخش کشاورزی در قالب فعالیت های کشت محصولاتی از قبیل خرما، موز، انبه، پرتقال، و گندم به توسعه تعاونی های کشاورزی منجر می شود؛
- توسعه دامداری (به ویژه در منطقه سیستان به دلیل وجود انواع گاو بومی سیستانی)، دشتیاری، ایجاد تعاونی در زمینه های جمع آوری شیر، تهیه سوسیس و کالباس، چرم سازی، صابون سازی، و نیز توسعه تعاونی های خدماتی در برخی مناطق

- بلوچستان به دلیل کشت علوفه (به‌ویژه در ایرانشهر، در زمینه ایجاد سیلو، حمل و نقل، و صنایع لبنی)؛
- شرایط مساعد بندر چابهار برای پرورش میگو و ماهی در قالب فعالیت تعاونی‌های صیادی و پرورش میگو و ماهی؛
 - برای خدمات‌رسانی در زمینه استفاده از برخی محصولات کشاورزی فصلی در تمام فصول، ایجاد سردخانه‌هایی در قالب فعالیت تعاونی و توسعه بخش تعاون ضرورت دارد؛
 - با توجه به ذخایر غنی معدنی از قبیل آهنک، نمک، تالک، منگنز، و گرانیت، ایجاد تعاونی‌های تولیدی جهت مصارف خانگی، ساختمانی، آرایشی، و غیره از جمله توانمندی‌های منجر به توسعه بخش تعاون به‌شمار می‌رود؛
 - با توجه به امکانات خوب چابهار و زابل در بخش شیلات، ایجاد تعاونی‌های صنعتی مانند تهیه تن ماهی، روغن ماهی، و لنج‌سازی باعث رونق بخش تعاون می‌شود؛
 - با توجه به نرخ پایین باسوادی و شمار اندک نیروهای متخصص و ماهر در رشته‌های کشاورزی و دامپروری، می‌توان با گسترش آموزش عالی به راه‌اندازی و تقویت تعاونی در این زمینه‌ها کمک کرد؛
 - به دلیل شرایط نامساعد آب و هوایی، خشکسالی، و عدم رعایت درست نکات بهداشتی (که شیوع انواع بیماری‌های انگلی و عفونی و افزایش میزان مرگ و میر را در پی دارد)، تشکیل تعاونی‌هایی در زمینه بهداشت و درمان، توزیع آب سالم، و جمع‌آوری فاضلاب ضروری به نظر می‌رسد؛
 - با توجه به جمعیت جوان استان و کمبود مراکز تفریحی و ورزشی برای پر کردن اوقات فراغت جوانان، ایجاد تعاونی در قالب فعالیت‌های ورزشی و تفریحی برای ممانعت از معضلات اجتماعی ضروری است؛
 - رشد بالای جمعیت استان افزایش خانوارهای بدون مسکن را موجب شده است و از این‌رو، با تشکیل تعاونی‌های مسکن می‌توان برای حل مشکل کمبود مسکن چاره‌اندیشی کرد؛ و

- منطقه آزاد تجاری چابهار و بازارچه‌های مرزی مانند میلک (مرز میرجاوه و پاکستان) و منطقه ویژه اقتصادی زابل برای سرمایه‌گذاری‌های تولیدی و خدماتی در قالب فعالیت‌های تعاونی زمین‌های مناسب را فراهم آورده‌اند.

روش تحقیق

در پژوهش حاضر، از روش کاربردی استفاده شده است. جمع‌آوری اطلاعات به منظور شناسایی توانمندی‌ها، استعدادها و تنگناهای تعاونی‌های تولیدی، مصرفی و خدماتی از طریق نظرسنجی در قالب انجام مصاحبه و تدوین پرسشنامه استاندارد صورت گرفت؛ و پرسشنامه‌های مورد نظر در اختیار مدیران و کارشناسان ذی‌ربط در این‌گونه تعاونی‌ها قرار داده شد.

روش‌های آماری

تحلیل‌های آماری بر دو گونه‌اند: توصیفی و استنباطی. در این تحقیق، با توجه به کیفی بودن متغیرهای مورد استفاده و نامشخص بودن جامعه آماری نرمال و نیز وجود متغیرهای کیفی با مقیاس رتبه‌ای در هر یک از فرضیه‌های تحقیق، آمار ناپارامتریک - که مختص آمار استنباطی است - به کار رفته است؛ و تحقیق از نوع رابطه‌ای یک‌نمونه‌ای مستقل بوده و از آزمون‌های ناپارامتریک زیر استفاده شده است:

- آزمون کای دو؛
- آزمون کالماگوروف - اسمیرنوف (k-s)؛ و
- آزمون فریدمن.

از آنجا که متغیر مورد نظر دارای مقیاس رتبه‌ای و تعداد مقوله‌های آن نیز کم بوده است (پنج مقوله کاملاً موافق، موافق، مخالف، کاملاً مخالف، و هیچ‌کدام)، آزمون‌های کای دو و کالماگوروف - اسمیرنوف (k-s) یک‌نمونه‌ای انجام شده‌اند. همچنین، به دلیل ماهیت پرسشنامه که نه رابطه‌ای و نه مقایسه‌ای است، برای آزمون فرضیات و استخراج اولویت آنها، از آزمون‌های کای دو ($\chi^2_{\alpha, k-1}$) و فریدمن استفاده شده است تا شدت و

ضعف آنها مشخص شود (حسینی، ۱۳۸۵). در این مقاله، با توجه به یکسان بودن نتایج دو آزمون یادشده، فقط نتایج آزمون کای دو آورده شده و در ادامه نیز برای تعیین اولویت مشکلات، از آزمون فریدمن استفاده شده است.

نمونه انتخابی تحقیق حاضر به صورت تصادفی ساده بوده (تعداد ۶۲ پرسشنامه تکمیل شده) و برای هر فرضیه، ۵ پرسش در نظر گرفته شده است. روش انجام آزمون بدین ترتیب است که باید برای رد یا قبول هر فرضیه از آزمون کای دو در قسمت آمارهای ناپارامتریک استفاده شود، البته پذیرش پاسخها منوط به وجود میانگین بیش از ۳ پاسخ برای هر پرسش بوده است؛ و مقدار کای دو به دست آمده از تحلیل نرم افزار، با در نظر گرفتن سطح اطمینان ۹۵ درصد، با مقدار بحرانی جدول استاندارد مقایسه شده و در صورت بیشتر بودن مقدار کای دو از مقدار بحرانی در فرض صفر، این فرض رد و فرض مقابل پذیرفته شده است. در مرحله بعد، برای آنکه مشخص شود بخش تعاون در کدام ابعاد بیشتر با مشکل مواجه است و نیز برای تعیین اولویتها، از آزمون فریدمن استفاده شده است.

پرسش‌های اساسی تحقیق

در این تحقیق، برآنیم تا با بررسی مشکلات و توانمندی‌های بخش تعاون، و رفع نارسایی‌ها و ارتقای کمی و کیفی تولیدات و خدمات، برای رشد تعاونی‌های استان سیستان و بلوچستان زمینه لازم فراهم آید. در این راستا، پرسش‌های اساسی تحقیق حاضر عبارت‌اند از:

- ۱- آیا استفاده از عوامل مالی، نیروی انسانی کارآمد، اصلاح قوانین و مقررات دولتی، ایجاد زیرساخت‌ها، و رقابت‌پذیری در بخش تعاون منجر به موفقیت بیشتر آن خواهد شد؟
- ۲- آیا کنترل متغیرهای سرمایه، درآمد، و هزینه از طریق نظام مالی به کاهش قیمت تمام‌شده کالا و خدمات در بخش تعاون خواهد انجامید؟
- ۳- آیا بخش تعاون با گسترش تحقیق و توسعه به بهبود عملکرد شرکت‌های تعاونی در ایجاد نوآوری و ارتقای بهره‌وری تولیدات و خدمات کمک می‌کند؟

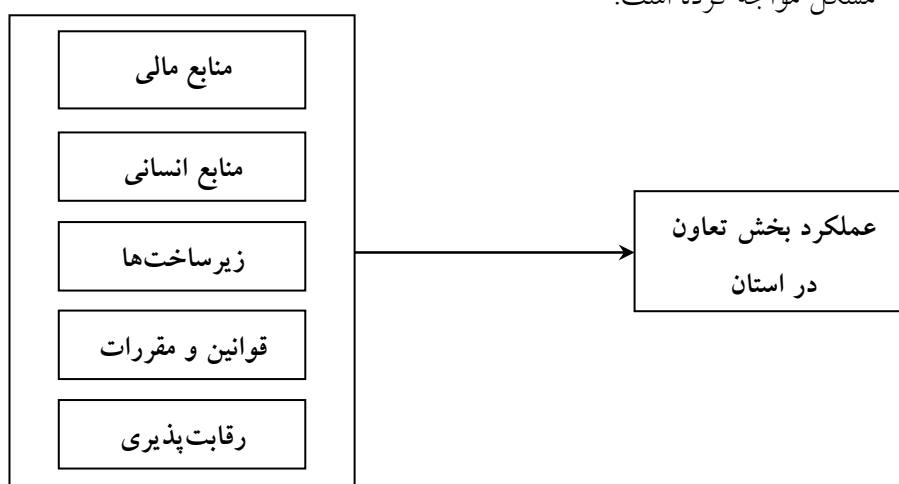
روایی ابزار تحقیق

برای اندازه‌گیری روایی پرسشنامه، پس از جمع‌آوری داده‌ها از نمونه اولیه، با استفاده از نرم‌افزار SPSS و محاسبه ضریب آلفای کرونباخ، ضریب مورد نظر برای پرسشنامه حاضر ۰/۸۰ به دست آمده است که با توجه به قابل پذیرش بودن ضرایب آلفای بیش از ۰/۷۰، بیانگر پایایی لازم و کافی پرسشنامه است.

فرضیات تحقیق

با توجه به چارچوب پژوهش حاضر، فرضیات تحقیق به صورت زیر تعیین شده و مورد آزمون قرار گرفته است:

- ۱- عدم دسترسی به منابع مالی مناسب بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است.
- ۲- عدم دسترسی به نیروی انسانی کارآمد بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است.
- ۳- نبود شرایط رقابت‌پذیری مناسب بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است.
- ۴- فقدان زیرساخت‌های مناسب برای به‌روزرسانی و توسعه تعاونی‌ها بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است.
- ۵- نبود قوانین و مقررات مناسب و سیاست‌های حمایتی دولت بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است.

بدین ترتیب، ابعاد اصلی پرسشنامه دیدگاه‌ها و نگرش‌های زیر را شامل می‌شود:

- ۱- مسائل مالی؛
 - ۲- منابع انسانی؛
 - ۳- رقابت‌پذیری؛
 - ۴- زیرساخت‌های موجود؛ و
 - ۵- قوانین، مقررات و سیاست‌های دولت.
- گویه‌های مورد استفاده برای سنجش هر یک از این دیدگاه‌ها و نگرش‌ها در پیوست آمده است.

یافته‌های تحقیق

بر اساس یافته‌های پژوهش حاضر، نتایج آزمون فرضیه اول در رابطه با بعد منابع مالی (موضوعات ۱ تا ۵) در جدول ۱ آمده است.

جدول ۱- میانگین موضوعات ۱ تا ۵ مرتبط با فرضیه اول
(عدم دسترسی به منابع مالی مناسب بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است)

S_5	S_4	S_3	S_2	S_1	
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	تعداد معتبر
۰	۰	۰	۰	۰	تعداد مفقوده
۴/۴۵۱۶	۴/۴۵۱۶	۴/۴۵۱۶	۴/۴۵۱۶	۴/۴۵۱۶	میانگین

جدول ۲- نتایج آزمون کای دو برای موضوعات مرتبط با فرضیه اول

مالی	
۴۴/۰۶۵	کای دو
۱۱	درجه آزادی
۰/۰۰۰	معنی داری مجانبی

بر اساس نتایج جدول ۲، معنی داری مجانبی در سطح معنی داری ۰/۰۵ و با استفاده از آزمون کای دو از طریق نرم افزار SPSS محاسبه شده که مقدار آن ۰/۰۰۰ به دست آمده است.

$$\chi^2 = 44/065 \quad Df = 1 \quad P < 0/1$$

با توجه به کای دو مربوط به هر موضوع و میانگین موضوعات (۴۴/۰۶۵) و درجات آزادی مرتبط با ۹۵ درصد ($p < 0/05$) اطمینان از مقدار کای دو مورد نظر در جدول استاندارد و نیز با توجه به میانگین‌های بیش از عدد ۳ برای هر موضوع، فرض صفر رد می‌شود و فرض مقابل (H_1) مبنی بر اینکه «عدم دسترسی به منابع مالی مناسب بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است» پذیرفته می‌شود.

یافته‌های تحقیق در مورد نتایج آزمون موضوعات ۶ تا ۱۰، که به بعد نیروی انسانی و فرضیه دوم می‌پردازد، در جدول ۳ آمده است.

جدول ۳- میانگین موضوعات ۶ تا ۱۰ مرتبط با فرضیه دوم
(عدم دسترسی به نیروی انسانی کارآمد بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است)

S _{۱۰}	S _۹	S _۸	S _۷	S _۶		
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	معتبر	تعداد
۰	۰	۰	۰	۰	مفقوده	
۴/۱۹۳۵	۳/۲۵۸۱	۳/۳۸۷۱	۳/۲۹۰۳	۴/۲۵۸۱	میانگین	

جدول ۴- نتایج آزمون کای دو برای موضوعات مرتبط با فرضیه دوم

نیروی انسانی	
۲۹/۴۱۹	کای دو
۱۲	درجه آزادی
۰/۰۰۳	معنی داری مجانبی

بر اساس نتایج جدول ۴، معنی‌داری مجانبی در سطح معنی‌داری ۰/۰۵٪ و با استفاده از آزمون کای دو از طریق نرم‌افزار SPSS محاسبه شده که مقدار آن ۰/۰۰۳ به دست آمده است.

$$\chi^2 = 29/419 \quad Df = 12P < 0.1$$

با توجه به کای دو مربوط به هر موضوع و میانگین موضوعات (۲۹/۴۱۹) و درجات آزادی مرتبط با ۹۵ درصد ($p < 0.05$) اطمینان از مقدار کای دو مورد نظر (۲۶/۲۱۷) در جدول استاندارد و نیز با توجه به میانگین‌های بیش از عدد ۳ برای هر موضوع، فرض صفر رد می‌شود و فرض مقابل (H_1) مبنی بر اینکه «عدم دسترسی به نیروی انسانی کارآمد بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است» پذیرفته می‌شود. یافته‌های تحقیق در مورد نتایج آزمون موضوعات ۱۱ تا ۱۵، که به بعد شرایط رقابت‌پذیری و فرضیه سوم می‌پردازد، در جدول ۵ آمده است.

جدول ۵- میانگین موضوعات ۱۱ تا ۱۵ مرتبط با فرضیه سوم
(عدم وجود شرایط رقابت‌پذیری مناسب بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است)

S _{۱۵}	S _{۱۴}	S _{۱۳}	S _{۱۲}	S _{۱۱}		
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	معتبر	تعداد
۰	۰	۰	۰	۰	مفقوده	
۴/۲۵۸۱	۳/۸۳۸۷	۳/۹۶۷۷	۳/۹۰۳۲	۴/۱۹۳۵	میانگین	

جدول ۶- نتایج آزمون کای دو برای موضوعات مرتبط با فرضیه سوم

رقابت‌پذیری	
۳۳/۶۱۳	کای دو
۱۲	درجه آزادی
۰/۰۰۱	معنی‌داری مجانبی

بر اساس نتایج جدول ۶، معنی داری مجانبی در سطح معنی داری ۵٪ و با استفاده از آزمون کای دو از طریق نرم افزار SPSS محاسبه شده که مقدار آن ۰/۰۰۱ به دست آمده است.

$$\chi^2 = 33/613 \quad Df = 12 \quad P < 0.1$$

چون χ^2 محاسبه شده (۳۳/۶۱۳) از مقدار بحرانی جدول با درجه آزادی ۱۲ در سطح ۹۹٪ (۲۶/۲۱۷) بزرگتر است، فرض صفر رد و فرض مقابل (H_1) مبنی بر اینکه «نبود شرایط رقابت پذیری مناسب بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است» پذیرفته می شود.

یافته های تحقیق در مورد نتایج آزمون موضوعات ۱۵ تا ۲۰، که به بعد زیرساخت های موجود و فرضیه چهارم می پردازد، در جدول ۷ آمده است.

جدول ۷- میانگین موضوعات ۱۶ تا ۲۰ مرتبط با فرضیه چهارم
(فقدان زیرساخت های مناسب برای به روزرسانی و توسعه تعاونی ها بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است)

S _{۲۰}	S _{۱۹}	S _{۱۸}	S _{۱۷}	S _{۱۶}		
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	معتبر	تعداد
۰	۰	۰	۰	۰	مفقوده	
۴/۳۵۴۸	۴/۴۸۳۹	۴/۶۴۵۲	۴/۳۸۷۱	۴/۱۶۱۳	میانگین	

جدول ۸- نتایج آزمون کای دو برای موضوعات مرتبط با فرضیه چهارم

زیرساخت ها	
۲۷/۴۱۹	کای دو
۱۰	درجه آزادی
۰/۰۰۲	معنی داری مجانبی

بر اساس نتایج جدول ۸، معنی‌داری مجانبی در سطح معنی‌داری ۵٪ و با استفاده از آزمون کای دو از طریق نرم‌افزار SPSS محاسبه شده که مقدار آن ۰/۰۰۲ به دست آمده است.

$$\chi^2 = 27/419 \quad Df = 1 \cdot P < 0.1$$

چون χ^2 محاسبه شده (۲۷/۴۱۹) از مقدار بحرانی جدول با درجه آزادی ۱۰ در سطح ۹۹٪ (۲۳/۲۰۹) بزرگ‌تر است، فرض صفر رد و فرض مقابل (H_1) مبنی بر اینکه «فقدان زیرساخت‌های مناسب برای به‌روزرسانی و توسعه تعاونی‌ها بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است» پذیرفته می‌شود.

یافته‌های تحقیق در مورد نتایج آزمون موضوعات ۲۰ تا ۲۵، که به بعد قوانین و مقررات و فرضیه پنجم می‌پردازد، در جدول ۹ آمده است.

جدول ۹- میانگین موضوعات ۲۱ تا ۲۵ مرتبط با فرضیه پنجم (فقدان قوانین و مقررات مناسب و سیاست‌های حمایتی دولت بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است)

S_{25}	S_{24}	S_{23}	S_{22}	S_{21}		
۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	۶۲	معتبر	تعداد
۰	۰	۰	۰	۰	مفقوده	
۴/۰۰۰	۴/۰۳۲۳	۴/۸۷۳۷	۴/۳۵۴۸	۴/۲۹۰۳	میانگین	

جدول ۱۰- نتایج آزمون کای دو برای موضوعات مرتبط با فرضیه پنجم

قوانین و سیاست‌های حمایتی	
۶۲/۶۴۵	کای دو
۱۱	درجه آزادی
۰/۰۰۰	معنی‌داری مجانبی

بر اساس نتایج جدول ۱۰، معنی داری مجانبی در سطح معنی داری ۰/۰۵ و با استفاده از آزمون کای دو از طریق نرم افزار SPSS محاسبه شده که مقدار آن ۰/۰۰۰ به دست آمده است.

$$\chi^2 = 62/645 \quad Df = 11 \quad P < 0.1$$

چون χ^2 محاسبه شده (۶۲/۶۴۵) از مقدار بحرانی جدول با درجه آزادی ۱۱ در سطح ۰/۰۵ (۲۴/۷۲۵) بزرگ تر است، فرض صفر رد و فرض مقابل (H_1) مبنی بر اینکه «فقدان قوانین و مقررات مناسب و سیاست‌های حمایتی دولت بخش تعاون را با مشکل مواجه کرده است» پذیرفته می‌شود.

در ادامه، به منظور تعیین اولویت هر کدام از فرضیات به انجام آزمون فریدمن پرداخته‌یم. از این آزمون در تعیین شدت مشکلات استفاده می‌شود. پس از انجام آزمون فریدمن با استفاده از نرم افزار SPSS (جدول ۱۱)، برای هر یک از ابعاد یاد شده رتبه‌ای تعیین شده که نتایج آن در جدول ۱۲ آمده است.

جدول ۱۱- آزمون فریدمن

۶۲	تعداد
۳۴/۶۴۵	کای دو
۴	درجه آزادی
۰/۰۰۰	معنی داری مجانبی

جدول ۱۲- نتایج آزمون فریدمن و رتبه بندی مشکلات

میانگین رتبه‌ای	
۳/۷۴	منابع مالی
۲/۱۶	نیروی انسانی
۲/۸۶	مقررات و سیاست‌های حمایتی
۳/۲۲	زیرساخت‌ها
۳/۰۲	رقابت پذیری

بر اساس نتایج جدول ۱۲، معنی‌داری مجانبی در سطح معنی‌داری ۵٪ و با استفاده از آزمون کای دو از طریق نرم‌افزار SPSS محاسبه شده که مقدار آن ۰/۰۰۰ به دست آمده است.

$$\chi^2 = 34/645 \quad Df = 11 \quad P < 0.1$$

چون χ^2 محاسبه شده (۳۴/۶۴۵) از مقدار بحرانی جدول با درجه آزادی ۱۱ در سطح ۹۹٪ (۱۳/۲۷۷) بزرگ‌تر است، چنین نتیجه‌گیری می‌کنیم که تمام فرضیات رد می‌شوند و بخش تعاون در تمام ابعاد با مشکل مواجه است. سرانجام، با انجام آزمون فریدمن مطابق جدول ۱۱، مشکلات به ترتیب زیر اولویت‌بندی می‌شود:

- ۱- منابع مالی؛
- ۲- زیرساخت‌ها؛
- ۳- رقابت‌پذیری؛
- ۴- قوانین و مقررات و سیاست‌های حمایتی؛ و
- ۵- نیروی انسانی.

چنان‌که ملاحظه می‌شود، شرکت‌های تعاونی تولیدی، مصرف و خدماتی استان سیستان و بلوچستان در بعد مالی با بیشترین و در بعد نیروی انسانی با کمترین مشکل مواجه‌اند.

نتیجه‌گیری

بر اساس نتایج این تحقیق، مهم‌ترین مشکلات تعاونی‌های تولید، مصرف و خدمات استان سیستان و بلوچستان بنا به مصاحبه‌ها و تحلیل پرسشنامه عبارت‌اند از:

- بر اساس نظرسنجی موجود، نظام بانکی از علل مهم ناکارآمدی تعاونی‌های تولید، مصرف و خدمات به‌شمار می‌رود. نرخ بهره و سود بازپرداخت وام‌ها و تسهیلات اعتباری پرداختی به شرکت‌های تعاونی در مقایسه با سایر مؤسسات مالی و اعتباری دولتی و خصوصی بالاست، به‌گونه‌ای که بر اثر مقررات داخلی بانک‌ها، این تعاونی‌ها در همان آغاز کار ضربه‌ای شدید وارد می‌بینند؛ مثلاً چنانچه بخواهید برای راه‌اندازی یک کار تولیدی در قالب شرکت تعاونی وام بگیرید، نخست آنکه ممکن

- است وثیقه پیشنهادی بانک برای دریافت وام را نداشته باشید و دیگر آنکه پرداخت وام مورد نظر برای تعاونی تولیدی با سود بازپرداخت بالا صورت می‌گیرد؛
- ضعف مدیریت تعاونی به دلیل عدم آموزش کافی در زمینه فعالیت‌های تولیدی برای رقابتی کردن تولیدات سبب کندی رشد تعاونی‌های استان شده است؛
 - شرکت‌های تعاونی در زمینه دسترسی به مواد اولیه با مشکل مواجه‌اند و هزینه‌های سنگین آب و سوخت در این استان نسبت به سایر استان‌ها و نیز عوارض بالای شهرداری به افزایش هزینه تمام‌شده تولید کالا و خدمات و در نتیجه، به افزایش قیمت‌ها انجامیده است؛
 - نبود دسترسی به اطلاعات و به‌ویژه اطلاعات بازارهای فروش و سیاست‌های دولت در زمینه واردات و نیز عدم دسترسی به فناوری‌های پیشرفته از جمله تجارت الکترونیک به دلیل هزینه‌های سنگین آن مانع رشد کافی فعالیت‌ها شده و بر کارایی و بهره‌وری فعالیت‌های تجاری بخش تعاون تأثیر گذاشته است؛
 - مسئله حق بیمه کارفرما (یعنی، پرداخت ۱۰ درصد حق بیمه به ازای هر فرد تا سقف ۵ نفر و ۳۰ درصد به ازای سایر نفرات) و پرداخت حق بیمه بیشتر در مقابل استخدام بیشتر افراد با اصل اشتغال‌زایی در تضاد است؛
 - نبود روحیه همکاری و فعالیت‌های مشارکتی و دسته‌جمعی در تشکیل تعاونی و انجام امور تعاونی میان اعضا، شرکا و سازمان‌های ذی‌ربط به کندی روند توسعه تعاونی‌ها و بخش تعاون در استان انجامیده است؛
 - باورهای اشتباه نسبت به بخش تعاون به‌مثابه کلیدی برای توسعه و برخی نگاه‌ها مبنی بر کفایت بخش دولتی و خصوصی برای حل معضلات جامعه باعث شده است که گرایش به توسعه و تشکیل شرکت‌های تعاونی در استان کم‌رنگ شود؛
 - عملکرد ضعیف، ورشکستگی و انحلال برخی از شرکت‌های تعاونی باعث انتقال بار روانی منفی در جامعه شده و بر نگرش افراد و گروه‌ها نسبت به تشکیل تعاونی تأثیر گذاشته است؛

- استخدام نیروی انسانی متخصص و ماهر در شرکت‌های تعاونی مستلزم هزینه‌های فراوان است و از این رو، عدم رعایت آن به کاهش بهره‌وری نیروی کار و عدم خلاقیت و نوآوری لازم و متناسب با شرایط اقتصادی و اجتماعی جامعه منجر شده است؛
- حمایت‌های دولت در زمینه‌های نوآوری و کارآفرینی، و منابع انسانی از طریق اجرای طرح‌های آموزشی و همچنین، در زمینه توسعه زیرساخت‌های صنعتی با هدف رشد و توسعه شرکت‌های تعاونی کافی و مناسب نبوده است؛ و
- اعمال فشار غیرضروری کارشناسان ادارات بهداشت و محیط زیست و ناظران بانک‌ها بر تعاونی‌های در حال تأسیس باعث عدم تشکیل تعاونی می‌شود و در صورت رعایت نکات مورد نظر نیز بر هزینه‌ها و بار مالی این شرکت‌ها می‌افزاید.

راهکارها و پیشنهادهای اصلی

- اعطای وام‌های کم‌بهره با بازپرداخت بلندمدت و شرایط آسان‌تر پرداخت وام برای تسهیل فعالیت‌های بخش تعاون در استان؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی برای مدیران تعاونی‌ها و اطاع‌رسانی بدانها در زمینه اطلاعات بازار داخلی و خارجی در راستای توسعه فعالیت تعاونی‌ها؛
- تأسیس بانک تعاون، ارائه تسهیلات به تعاونی‌ها، و حذف مقررات دست‌وپاگیر بانکی؛
- راه‌اندازی بیمه تعاونی‌ها و تجدید نظر در میزان حق بیمه کارفرما؛
- توسعه طرح‌های تعاونی در قالب حمایت از نوآوری‌ها، شیوه‌ها و فعالیت‌های تعاونی از سوی دولت؛ و
- ایجاد محیط قانونی مناسب برای توسعه و تقویت تعاونی‌ها در استان.

راهکارها و پیشنهادهای فرعی

- توسعه تجارت الکترونیک و تجهیز تعاونی‌ها به سامانه کارت اعتباری در استان؛
- تقویت زیربنای بخش کشاورزی از طریق طرح‌های آبرسانی برای توسعه تعاونی‌ها در استان (در این بخش، با رعایت مزیت‌های نسبی هر منطقه استان در راستای فقرزدایی، اولویت‌بندی در تشکیل تعاونی‌ها ضروری به نظر می‌رسد؛ و

• ایجاد فرهنگ تعاونی، نهادینه‌سازی فعالیت‌های تعاونی، و ترغیب تمام گروه‌های اجتماعی از طریق جلسات توجیهی - ترویجی با حضور رهبران کلیه طبقات اجتماعی و مسئولان، اعم از ائمه جمعه و جماعات و اعضای شورای اسلامی شهر و روستا، و سایر اقشار جامعه از قبیل کارگران، بازاریان، مدیران ادارات، و کارمندان.

یادداشت‌ها

1. Renaissance
2. Robert Owen
3. Willam King
4. Saint Simon
5. Charles Fourier
6. Louis Blanc
7. Herman Schulze Delistsch

منابع

- اداره کل تعاون استان سیستان و بلوچستان (۱۳۸۵). *آمار و اطلاعات بخش تعاون در استان سیستان و بلوچستان*، زاهدان.
- پهلوانی، مصیب و قربانی، حسین (۱۳۸۶). *بررسی توانمندی‌ها و تعیین وضعیت تعاونی‌ها و راهکارهای ارتقاء کمی و کیفی آنها*. زاهدان: اداره کل تعاون سیستان و بلوچستان.
- حسینی، یعقوب (۱۳۸۵). *آمار ناپارامتریک*. تهران: انتشارات علامه طباطبایی.
- دل‌انگیزان، سهراب (۱۳۸۵). «رهیافتی به سیاست‌گذاری تعاونی‌های تولید» *ماهنامه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی*. شماره ۱۸۱.
- شیرازی، مرتضی (۱۳۸۵). «آموزش تعاون و نقش آن در رفع مشکلات فارغ‌التحصیلان». قابل دسترسی در: <http://www.icm.org.ir>.
- شیرانی بیدآبادی، فرهاد (۱۳۸۵). *طرح شناسایی فعالیت‌های قابل واگذاری به بخش خصوصی و تعاونی*. زاهدان: اداره کل تعاون سیستان و بلوچستان.
- شیرانی، علیرضا (۱۳۶۸). *اقتصاد تعاون*. تهران: وزارت تعاون.

ماهنامه تعاون (۱۳۴۹)، شماره ۳۶.

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی (۱۳۸۵)، گزارشش *تعاونی‌ها در ایران و عوامل مؤثر بر توسعه و عملکرد آنها*. تهران: مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گروه اقتصادی.

پیوست

گویه‌های مورد استفاده برای سنجش دیدگاه‌ها و نگرش‌ها

مسائل مالی

- ۱- شرکت‌های تعاونی برای دریافت تسهیلات مالی از بانک‌ها و مؤسسات مالی اعتباری با مشکل مواجه‌اند؛
- ۲- نرخ بهره و سود بازپرداخت وام‌ها و تسهیلات اعتباری توسط شرکت‌های تعاونی از مؤسسات مالی و اعتباری دولتی و خصوصی بسیار بالاست؛
- ۳- دریافت وام توسط شرکت‌های تعاونی از بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری مستلزم طی مراحل متعدد اداری است؛
- ۴- میزان تسهیلات اعتباری و وام‌های ارائه شده از سوی بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری کشور پاسخگوی نیازها، انتظارات و تقاضای شرکت‌های تعاونی نیست؛
- ۵- تلاش بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری کشور در زمینه ارتقای کارایی و بهبود کیفیت شرکت‌های تعاونی در بخش تعاون کافی نبوده است؛

منابع انسانی

- ۱- استخدام کارکنان متخصص و ماهر توسط شرکت‌های تعاونی مستلزم پرداخت هزینه‌های فراوان است؛
- ۲- شرکت‌های تعاونی با ضعف مهارت‌های مدیریتی مواجه‌اند؛
- ۳- بهره‌وری نیروی کار شرکت‌های تعاونی پایین است؛

- ۴- نوآوری نزد نیروی انسانی شرکت‌های تعاونی ضعیف به نظر می‌رسد؛
- ۵- تجربه و مهارت نیروی کار در شرکت‌های تعاونی در مقایسه با نیروی کار این‌گونه مؤسسات در سطح بین‌المللی کافی نیست؛

رقابت پذیری

- ۱- شرکت‌های تعاونی با شرایط رقابت شدید داخلی (بخش خصوصی) مواجه‌اند؛
- ۲- محصولات و خدمات شرکت‌های تعاونی از نظر کیفیت تولیدات با رقابت شدید سایر تولیدکنندگان داخلی و خارجی مواجه‌اند؛
- ۳- هزینه‌های سنگین تأمین مالی (بهره‌وری کارمزد تسهیلات) از قدرت رقابتی شرکت‌های تعاونی کاسته است؛
- ۴- شرکت‌های تعاونی از برخی امکانات جهانی مانند تجارت آزاد در بازارهای بین‌المللی بی‌بهره‌اند؛
- ۵- روش‌های کافی برای ورود شرکت‌های تعاونی به بازارهای بین‌المللی وجود ندارد؛

زیرساخت‌های موجود

- ۱- عدم دسترسی به اطلاعات و از آن جمله اطلاعات بازارهای فروش و نیز سیاست‌های دولت در زمینه واردات به عدم رشد فعالیت شرکت‌های تعاونی در کشور انجامیده است؛
- ۲- عدم دسترسی به فناوری‌های پیشرفته به دلیل هزینه سنگین آنها، بر کارایی و بهره‌وری فعالیت‌های تجاری شرکت‌های تعاونی تأثیر گذاشته است؛
- ۳- شرکت‌های تعاونی به اهمیت و ارزش تحقیق و توسعه توجه کافی ندارند؛
- ۴- شرکت‌های تعاونی در زمینه دسترسی به مواد اولیه و سرمایه در گردش با مشکل مواجه‌اند؛
- ۵- از شرکت‌های تعاونی حمایت حقوقی کافی صورت نمی‌گیرد؛

قوانین، مقررات و سیاست‌های دولت

- ۱- شرکت‌های تعاونی از سوی دولت به اندازه کافی حمایت نمی‌شوند؛
- ۲- دیوان‌سالاری شدید در سازمان‌های دولتی مانع کارآیی، پیشرفت و توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی است؛
- ۳- سیاست‌های خصوصی‌سازی دولت برای توسعه فعالیت شرکت‌های تعاونی فرصت‌هایی مناسب فراهم کرده است؛
- ۴- تغییرات پی در پی برنامه‌های دولت در زمینه برنامه‌ریزی بلندمدت فعالیت در بخش تعاون برای شرکت‌های تعاونی مشکلاتی را به وجود آورده است؛ و
- ۵- فرآیند اعطای مشوق‌ها و اعتبارات توسط مؤسسات پولی و مالی شرکت‌های تعاونی را با مشکلاتی مواجه ساخته است.